

новини». Особливого невдоволення серед передплатників такі зміни не викликали.

Підводячи підсумок, можна сказати, що 1991 рік став роком кардинальних змін в політичному і суспільному житті не тільки країни в цілому, але і кожного її громадянина окремо. Не оминули ці зміни і друковані ЗМІ. Окрім появи на шпальтах газет інформації, яка була наповнена абсолютно новим змістом, прослідковується і масове перейменування самих видань. Це явище стало характерним для всіх газет, в назвах яких містилися пережитки радянського мислення. Таким чином, в Одесі з'явилися газети «Юг» замість «Знамени комунізму» та «Чорноморські новини» замість «Чорноморської комуни». Аналіз трансформацій назв інших газет Одеси та області буде розроблений в подальшому.

Джерела та література

1. Вільчинський О. Преса Тернопільщини в період суспільних змін (1989–1991 рр.) / О. Вільчинський // Теле- та радіожурналістика. — 2010. — № 9. — С. 15–18.
2. Татарова В. Висвітлення суспільно-політичних подій 1989–1991 років в Україні на сторінках газет «Вечерня Одесса», «Знамя комунізму», «Чорноморська комуна» / В. Татарова // Інтелігенція і влада. — 2013. — № 28. — С. 118–123.
3. Подписка-92 [Рубрика] // Знамя комунізму. — 1991. — № 189. — С. 1.
4. Там само. — С. 1.
5. Ефимов А. Независимый голос / А. Ефимов // Знамя комунізму. — 1991. — № 180. — С. 3.
6. Знамя комунізму и южные мотивы: О подписке [Рубрика] // Знамя комунізму. — 1991. — № 180. — С. 1.
7. Зленко Г. Газета трех областей / Г. Зленко // Знамя комунізму. — 1991. — № 65. — С. 3.
8. Ждем ваших отзывов [Рубрика] // Знамя комунізму. — 1991. — № 192. — С. 1.
9. Выписывайте Знамя: Тема дня [Рубрика] // Знамя комунізму. — 1991. — № 196. — С. 1.
10. Татарова В. Висвітлення суспільно-політичних подій 1989–1991 років в Україні на сторінках газет «Вечерня Одесса», «Знамя комунізму», «Чорноморська комуна» / В. Татарова // Інтелігенція і влада. — 2013. — № 28. — С. 118–123.

Анотації

Татарова В. А. Влияние политических событий 1991 года в Украине на переименование одесских газет.

В статье отражается связь между политическими событиями 1991 года в Украине и переименованием одесских газет. Показаны причины и результат изменения названий.

Ключевые слова: пресса, СМИ, свобода слова, демократия, гласность.

Tatarova V. A. The influence of political events in Ukraine in 1991 on renaming the newspapers of Odessa.

The article reflects the relationship between political events in Ukraine in 1991 and renaming Odessa newspapers. It shows the reasons and results of the titles changes.

Key words: the press, the mass media, freedom of speech, the democracy, glasnost.

Надійшла до редакції 15 жовтня 2013 р.

УДК 94(477.74):329.7(=161.2)“1918”

О. Г. Шишко

ВІДНОВЛЕННЯ ВЛАДИ ДИРЕКТОРІЇ УНР В ОДЕСІ

У статті розглядається процес заняття без бою Одеси республіканськими військами в грудні 1918 р. після переговорів і підписання мирної угоди між представниками Директорії УНР та уряду гетьмана П. Скоропадського. Наслідком чого стало відновлення цивільних і військових органів влади Директорії УНР в місті. Визначаються позиції органів влади УНР і французького командування з приводу заняття Одеси військами УНР.

Ключові слова: УНР, Директорія, Антанта, гетьман, повстання, військо, переговори, влада, консул, відозва, правопорядок.

Протягом 1918 р. в Одесі п'ять разів змінювалася влада. За цей час утворювалися й зникали нові органи влади, продовжували діяти органи влади, обрані чи сформовані ще у 1917 р., робилися спроби перепідпорядкувати ці органи влади відповід-

но до нових умов чи й взагалі їх ліквідувати. Четвертою спробою у цьому переліку, після захоплення влади більшовиками та їх сателітами у січні, відновлення влади УНР разом з австро-угорською окупацією у березні, переходу влади до адміністрації Української Держави гетьмана П. Скоропадського у травні, стало нетривале відновлення влади Директорії УНР у грудні 1918 р. Метою цієї статті є дослідження особливостей процесу відновлення влади Директорії УНР в Одесі, де вже були присутні передові загони французьких військ, які виступали форпостом для подальшої окупації України.

В радянській історіографії ця сторінка історії Одеси по суті не досліджувалася через те, що спочатку боротьба точилася між військами Директорії та гетьманськими військами, а згодом вже між військами Директорії та загонами Добровольчої армії за підтримки французьких військ. У новітній українській історіографії, зокрема представленій одеськими істориками, події цього періоду знайшли своє відображення у праці В. Файтельберг-Бланка та В. Савченка та монографії авторства Т. Вінцковського та О. Музичка. У першій праці акцент зроблено на загостренні кримінальної ситуації у місті під час зміни влади та збройній боротьбі республіканських військ з добровольчими загонами російських офіцерів [1, с. 107–111]. У монографії, присвяченій І. Луценку, наголос зроблено на ролі цього видатного представника українського національного руху у процесах, які були пов'язані з утвердженням та нетривалим функціонуванням влади Директорії УНР в Одесі [2, с. 161–167].

Протягом літа — осені 1918 р. все більшого розмаху в Україні набував селянський повстанський рух, який був спрямований проти німецької окупації та режиму гетьмана П. Скоропадського. Створена 14 листопада 1918 р. Директорія УНР надала цьому руху, а також страйковій боротьбі, спротиву інтелігенції організованого характеру. Центром повстання стала Біла Церква, основною метою — захоплення Києва й повалення влади П. Скоропадського. В той же час на просторах Лівобережної та Правобережної України у всіх містах рішеннями філій Українського Національного Союзу (УНС) гетьманська влада ліквідовувалася, а замість неї іменем того ж УНС формувались органи влади УНР. На військові посади призначення відбувались згідно з наказами Директорії.

З розростанням повстанського руху про його підтримку заявили кілька військових частин в Одесі. Одна з таких частин знаходилась на вул. Жуковського, ставши свого роду «державою у державі». На будинку, де був розквартирований цей військовий підрозділ, майорів український національний прапор, на навколишніх стовпах щоденно вивішувались бюлетені та донесення «штабу Директорії». Всі спроби влади ліквідувати це «антидержавне вогнище» не дали бажаного результату. Навпаки, з наближенням військ Директорії до міста бойовий дух цих частин все більше зростав і вже вони становили загрозу самій владі [3]. За ініціативи Т. Яніва, який ще у 1917 р. керував діяльністю молодіжної військової організації «Одеська Січ», восени 1918 р. була сформована й суто одеська військова одиниця — Перша студентська сотня охорони Одеси [4, с. 508].

10 грудня українські підрозділи зайняли казарми загонів Добровольчої армії на Канатній та Базарній вулицях, а 11 грудня, дізнавшись про наближення до міста значних сил республіканських військ, взяли під охорону Державний банк та інші державні установи, в тому числі й штаб військового округу. Бойовий дух цих частин передавався й українській громаді міста, серед якої запанував піднесений настрій [3].

10 грудня до Одеси почали прибувати невеликі кінні загони селян, які розташувалися на постійних дворах на околицях міста та на Арнаутській вулиці. Протягом 11 грудня на вокзал «Одеса-Головна» почали прибувати ешелони військ Директорії УНР. Всього прибуло 9 ешелонів, які висадились у повному порядку й зайняли всі станційні приміщення. Крім цього, 4 ешелони зупинилось на Тираспольській заставі. Одночасно було зайнято й ст. «Одеса-Товарна», де було поставлено караули українських вояків біля всіх пакгаузів. Причому війська прибували з двох напрямків, зі ст. Роздільна приблизно у кількості 20 тис. осіб та по лінії з Бахмача, звідки рухалася одна дивізія. Третя окрема група рухалась на Тирасполь до кордону з Бессарабією. Всі ці війська були добре озброєнні, відзначалися зразковою дисципліною.

Проте далеко не всі мешканці Одеси з радістю чекали на прибуття республіканських військ. У місті з кожним днем зростали напруга й тривога, недовіра й розгубленість. До всього загострилися стосунки між німецьким й польським гарні-

зоном, доходило аж до збройних сутичок. Щоб зняти цю напругу, Міська дума обрала делегацію для ведення переговорів з командуванням республіканських військ. Такі переговори відбулись на ст. Вигода, під час яких думська делегація заявила, що її місія полягає в тому, щоб запобігти кровопролиттю у місті. Разом з думською делегацією у переговорах брав участь представник 3-го корпусу полковник Ізоргін, який за підсумками перемовин підписав з представниками командування військ Директорії угоду про здачу міста без бою.

Згідно з положеннями цієї угоди ті чини 3-го корпусу, які визнавали «владу Директорії Української Народної Республіки» зараховувалися до лав «Української республіканської армії». Ті, хто не хотів визнавати владу Директорії, повинні були залишити територію України без зброї або залишитись у місті на правах приватних осіб, відмовившись від українського підданства. Військові чиновники зобов'язувались передати свої посади особам, вони мали бути призначені республіканською владою. Також угодою запроваджувався контроль з метою недопущення вивозу народного майна з Одеси. Підписання угоди відбулося за присутності й згоди членів думської делегації й УНС. Після підписання цієї угоди бойові дії було припинено [3].

Вечері 11 грудня думська делегація разом з представниками командування військ Директорії — полковником Д. Філатєвим (генерал-лейтенант російської армії), начальником 6-ї пішої дивізії військ Директорії на Півдні України [4, с. 454–455], й військовим лікарем І. Луценком — повернулася до Одеси.

Одразу після її повернення у приміщенні штабу 3-го Херсонського корпусу відбулась нарада, на якій були присутні чини штабу на чолі з генералом В. Біскупським, представники Директорії та УНС, а також всі три представники думської делегації. Нарада розпочалася з того, що командир 3-го корпусу генерал В. Біскупський заявив, що полковник Ізоргін не мав повноважень підписувати угоду про здачу міста, тому що був направлений у якості військового експерта при веденні переговорів щодо недопущення кровопролиття.

Така заява генерала спричинила напругу в роботі наради. У відповідь на дії генерала представник командування військ Директорії пред'явив ультимативну вимогу про надання оста-

точної відповіді відносно дотримання угоди до 11.00 години вечора. Щоб розрядити обстановку члени думської делегації запропонували оголосити перерву, де вони провели нараду у Думі, та переговори з французьким консулом Е. Енно.

Врешті-решт об 11.00 годині вечора на центральному вокзалі, у вагоні головного залізничного комісара А. Стрижевського відбулась нарада, на ній було заявлено, що угода підписана полковником Ізоргіним з перевищенням даних йому повноважень все ж таки має бути дотримана повністю. Це означало, що генерал В. Біскупський здає Одесу без бою, при цьому він у відставку не подавав, а був звільнений владою Директорії, яка призначила командиром 3-го Херсонського корпусу полковника Д. Філатєва [3].

Наступного дня відбулось засідання Міської думи, на якому думська делегація звітувала про результати своєї місії. Її звіт закономірно викликав великий інтерес та зібрав чимало публіки. А. Ліберман повідомив, що згідно із заявою представника 3-го корпусу у розпорядженні штабу корпусу не було сил, які могли б чинити збройний опір. Цей факт спрощував завдання для думської делегації, але, з іншого боку, породжував питання, наскільки організованими й дисциплінованими були війська Директорії. Іншими словами, мова йшла про те, чи не будуть вони чинити насильство у місті. З цього приводу звітував член Бунду Н. Солостянський. Він зазначив, що війська були досить організованими й дисциплінованими, що визнали й представники штабу 3-го корпусу. Єдиним недоліком, на який вказали думці, була різна форма одягу військ Директорії [5].

Крім думської делегації, для зустрічі республіканських військ 11 грудня зранку виїхала делегація у складі представників від УНС: Г. Сидоренка, А. Роцахівського, А. Стрижевського та від Добровольчої армії з метою проведення переговорів щодо вступу республіканських військ до Одеси без спротиву міста. Отже сподівання на силу уряду гетьмана П. Скоропадського в Одесі виявилися марними.

Під час проведення наради щодо умов здачі міста члени думської делегації повідомили представників Директорії про те, що частина міської території зайнята військовими силами Держав Згоди, а 11 грудня над готелем «Лондонська» було ви-

вішено трьохкольоровий французький прапор. Цей факт представниками Директорії було взято до уваги [3].

Антанта почала нарощувати свої військово-морські сили в районі Одеси ще у листопаді. Так, 16 листопада 1918 р. військові кораблі Антанти пройшли Дарданелли та направилися в усі порти від Одеси до Новоросійська. 27 листопада на одеському рейді з'явився французький панцерник «Мірабо», британський крейсер «Скермішер» та італійський крейсер «Аккордит». 9 грудня до одеського порту зайшов французький дредноут «Жюстіс» на чолі з адміралом Леже та загоном французької піхоти.

9 грудня 1918 р. було визначено мету інтервенції Антанти: забезпечити захист своїх інтересів та убезпечити Україну від дій більшовицьких сил з півночі. Для цього ставилося завдання захопити бази на Чорному морі та рухатися з Бессарабії до басейнів Дніпра та Дону [6, с. 64]. Відповідно Німеччина зобов'язувалась вивести свої війська з території України.

Того ж 9 грудня до французького консула Е. Енно прибула делегація одеських українців, які заявили йому, що вони мають повноваження від С. Петлюри. У відповідь Е. Енно звинуватив петлюрівський рух у більшовизмі й висунув умови негайно припинити будь-які воєнні дії й очікувати прибуття союзників на зайнятих позиціях. В той же час консул надав можливість членам делегації виїхати до штабу С. Петлюри та пообіцяв безпеку при їх поверненні [7].

Така позиція французького консула впливала з декларації, яка була опублікована після його прибуття до Одеси, де він заявив, що союзники будуть боротися зі всіма елементами, які виступають проти пана гетьмана П. Скоропадського та його уряду. Також в декларації наголошувалось, що для союзників уряд гетьмана П. Скоропадського є єдиним організованим апаратом влади на території України, ліквідація якого призведе до поширення більшовизму. Такий стан речей влаштовував представників гетьманського уряду в Одесі. Так, зокрема, коли головнокомандувач флотом на Чорному морі адмірал Кельторн відвідав представника Ради міністрів в Одесі генерала Г. Рауха з метою з'ясувати якою є ситуація в місті, то йому було надано офіційну оцінку петлюрівського руху як більшовицького. Хоча в цій оцінці було одне уточнення, що зводилось до того, що, можливо, власне С. Петлюра та його два-три соратники є

людьми порядними, але весь рух живиться виключно більшовицькими настроями [8].

11 грудня 1918 р., коли до Одеси прибували все нові й нові республіканські війська, французьке командування видало наказ такого змісту: «Війська Згоди, французькі й польські, беручи на себе підтримку порядку й спокою в частині міста, обмеженій Платоновським молотом включно, Митною площею включно, північною частиною Ланжеронівської вулиці, північною частиною Театрального провулку, Миколаївським бульваром до готелю «Петроградський», східцями від пам'ятника Рішельє, Новим молотом включно. По периметру виставляються пости на чолі з офіцером» [3].

В іншому французьке командування зайняло вичікувальну позицію. На перший погляд здавалося, що воно визнало факт вступу військ Директорії до Одеси. Насправді десант союзних військ в Україну затримувався, в тому числі через брак вугілля у місцях дислокації союзної ескадри. Висадка десанту союзників розглядалася як привід до нового вирішення питання про владу.

А поки що французьке командування вело дипломатичну гру з Директорією. 11 грудня разом з представником французького консула Серкалем до Одеси прибув В. Поплавко, якого у листопаді 1918 р. було призначено представником Директорії на переговорах з Антантою [2, с. 148]. Вже 12 грудня В. Поплавко разом з французькою делегацією відбув до ставки Директорії.

В самій Одесі Директорія відповідним наказом уповноважила вести переговори з представниками Держав Згоди Д. Антоновича, колишнього міністра морських справ УНР, який прибув до Одеси 11 грудня та зайняв канцелярію генерала Г. Рауха. В той же день Д. Антонович відвідав морський штаб й мав бесіду з морським міністром Української Держави адміралом А. Покровським. Д. Антонович запропонував А. Покровському залишитися на своїй посаді та доручив адміралу запропонувати всім чинам штабу і всім морським чинам відомства також залишитися на своїх посадах.

У ході розмови Д. Антонович детально ознайомив А. Покровського з поглядами Директорії УНР, про які, на його думку, в масах склалося викривлене уявлення. Д. Антонович на-

голосив на тому, що Директорія буде прагнути до федерації з Росією і надалі буде боротися з більшовицьким рухом, всебічно прагнучи до наведення в Україні порядку й забезпечення спокою. Також Директорія прагне встановити контакт з державами Згоди щоб діяти у згоді з союзним командуванням. А. Покровський розпорядився довести цю позицію Д. Антоновича до всіх чинів військово-морського штабу [3]. Однак після падіння Гетьманату адмірал уряду УНР не визнав та перейшов на бік білого руху.

Урочистий вступ військ Директорії УНР до Одеси було намічено на 12 грудня. Як і передбачалося, того дня зранку почали прибувати до Одеси головні із Застави підрозділи 1-ї дивізії бірзульської групи військ полковника Кобелька, в тому числі кавалерія і артилерія. Біля вокзалу ці війська зустрічала українська влада на чолі з губернським старостою І. Луценком, комісаром Одеської залізниці А. Стрижевським, комендантом станції «Одеса-Головна» П. Древінським та ін. Війська проходили церемоніальним маршем під супроводом військового оркестру, який виконував український гімн та «Марсельєзу». Після цього війська відправлялись до казарм 14 та 15 полків на 3-тю станцію Великого Фонтану та до Сергієвського артилерійського училища.

Разом з військами до Одеси поверталася й цивільна влада. У місцях, де встановлювалася влада Директорії, відновлювали своє існування посади губернських комендантів, які діяли за Центральної Ради, та інші органи влади [5]. Станом на 12 грудня в Одесі було завершено процес формування нових органів влади та призначено їх очільників. Так, зокрема, Д. Антоновича було призначено представником Директорії у відносинах з іноземними державами в Одесі; І. Луценка — губернським комендантом Херсонщини; полковника Зінкевича — помічником І. Луценка; полковника Д. Філатєва — командувачем 3-го Херсонського корпусу; підполковника В. Змієнка — начальником штабу 3-го Херсонського корпусу; голову місцевого відділу УНС А. Роццахівського — комісаром міста; Гукевича — помічником комісара міста; М. Марченка — помічником комісара міста; генерала Горбова — комендантом міста, займав цю посаду й до цього; сотника Т. Яніва — помічником коменданта міста; інженера А. Стрижевського — комісаром одеської за-

лізниці; Г. Нянчура — губернським комісаром Херсонщини; Антоненка — повітовим комісаром; П. Базилевича — комісаром демобілізаційної комісії; І. Бутенка — комісаром пошти й телеграфу [5].

Центром нової влади став штаб воєнного округу. Тут розмістились всі воєнні власті українців-республіканців. Сюди протягом всього дня з'являлись представники різних установ, організацій, заслуховувались донесення різних органів влади.

Іншим центром влади залишався вокзал «Одеса-Головна», куди прибув великий особливий вагон, у якому розмістилась штабна канцелярія українських частин. У сусідньому вагоні було влаштовано комендантське управління. Відповідно головний пасажирський вокзал було взято під охорону українськими підрозділами. На вокзалі було розклеєно відозви українською мовою. В одній з них, звертаючись до українського народу, Директорія повідомляла про те, що українські війська повалили гетьманський уряд, що віднині відмінюються всі закони і розпорядження гетьмана. У цій же відозві містилось звернення до українського народу не влаштовувати єврейських погромів, тому що євреї за Україну. У другій відозві містилось звернення до всіх народів світу, які мають демократичний спосіб правління, з тим щоб вони не чинили перепон українському народу у його прагненні до самостійного життя [5].

До жителів Одеси зверталась і місцева влада. Зокрема 12 грудня І. Луценко видав українською мовою наказ, у якому повідомляв про те, що 12 грудня до Одеси вступили республіканські війська і влада в Одесі перейшла до рук Директорії Української Народної Республіки. Далі у наказі мова йшла про відновлення законів, які були видані Українською Центральною Радою, та про склад нових органів влади.

Особливий наголос у документі було зроблено на заходах влади, які мали на меті забезпечити правопорядок у місті й не допустити розгулу злочинності. «Для того, щоб зупинити всі анархістські виступи, заявляю, що мною прийнято найрішучіші заходи, згідно праву, яке мені дала Директорія, щодо запровадження воєнного та облогового стану. Для проведення зборів необхідно мати дозвіл комісара міста, інакше учасники цих зборів будуть арештовані і віддані до воєнного суду», — наголошував І. Луценко [5].

Українською мовою 12 грудня видав два накази комісар міста А. Роццахівський, до відання якого було передано «Народну охорону», таку назву тепер отримала «Державна варта». В першому наказі комісар міста покладав обов'язки інспектора варти на пана Савицького, у другому мова йшла про те, що І. Луценко не давав розпоряджень про роззброєння варти. Навпаки, комісар міста зібрав всіх вищих чинів варти і запропонував їм залишитись на своїх місцях і прийняти всі необхідні заходи для охорони порядку у місті. Більше того, він повідомив, що на допомогу варті будуть спрямовані військові підрозділи.

Того ж дня з'явився наказ підполковника В. Змієнка, де той зобов'язував комендантське управління направити патрулі на Преображенську та Троїцьку вулиці й не допускати ніяких маніфестацій, що в час перехідного періоду, можуть вилитись у анархістські виступи. Більше того, згідно наказу В. Змієнка у бойовій готовності трималися броневих автомобілів. Навіть розглядалося питання про звернення до німецького командування про надання допомоги в охороні міста.

Ці заходи були пов'язані з тим, що в Одесі зміною влади завжди користувалися кримінальні елементи, які, відчувши послаблення влади, перетворили ніч на 12 грудня у ніч убивств, грабунків, набігів й стрілянини. Тому перші особи нової влади змушені були на перше місце поставити боротьбу з анархією й злочинністю [5]. Тим більше, що 12 грудня на загальних зборах представників трудових колективів було прийнято рішення про звільнення політичних арештантів. Але до маніфестації робітників приєдналися непролетарські елементи, які спровокували безлад, під час якого з Бульварної дільниці та тюрми було звільнено велику кількість кримінальних злодіїв [1, с. 109].

Відповідно до наказу Директорії на всій території України був оголошений воєнний стан, а вузлових, станціях та містах було запроваджено облоговий стан. Цей наказ 12 грудня 1918 р. було продублювало командиром 3-го корпусу отаманом Д. Філатьєвим. Зокрема в наказі облоговий стан в одеському градоначальстві запроваджувався з 24 години 13 грудня й обмеження мали діяти з 9 вечора до 6 ранку «з метою дотримання порядку та забезпечення безпеки громадян». Наказом заборонялись будь-які збори, мітинги й маніфестації без дозволу комісара міста [9]. Єдине, що могла пообіцяти нова влада в

особі І. Луценка, так це не застосувати його в повній мірі за умови дотримання спокою у місті [5].

В наступні дні акцент у діяльності влади Директорії УНР змістився у бік відносин з французьким командуванням, яке з наближенням основних військових підрозділів все більше розширювало територію своєї присутності у місті, та врешті-решт висунуло вимогу республіканським військам й усій українській владі взагалі залишити місто. Отримавши від української влади рішучу відмову, французьке командування організувало загони Добровольчої армії, що вже знаходились на суднах й були готові вийти у море, для збройної боротьби з військами Директорії. Після двох днів запеклих боїв на вулицях міста війська Директорії отримали наказ залишити Одесу.

Таким чином, повстанський рух, що охопив майже всю Україну, призвів до повалення влади гетьмана П. Скоропадського та відновлення влади Директорії УНР. Вже 10–11 грудня до Одеси почали прибувати республіканські війська, а 12 грудня було сформовано нові органи української влади. Причому вступу військ Директорії до міста передували переговори представників місцевого самоврядування та військового командування з командуванням республіканських військ щодо уникнення кровопролиття, за підсумками що було укладено угоду про здачу міста без бою. Проте на той час прибережна частина міста вже була зайнята військами Антанти, до планів якої входило значне розширення зони окупації, що означало неминучий конфлікт з владою Директорії. Після прибуття до Одеси основного контингенту французьких військ влада Директорії у місті та республіканські війська змушені були з боями залишити місто. Відповідно подальшого дослідження потребує питання національного будівництва після відновлення влади Директорії УНР та україно-французьких відносин, в епіцентрі яких опинилася на той час Одеса.

Джерела та література

1. Файтельберг-Бланк В., Савченко В. Одесса в эпоху войн и революций. 1914–1920: Очерки / В. Файтельберг-Бланк, В. Савченко. — Одесса: Optimum, 2008. — 336 с.
2. Вінцовський Т., Музичко О. Іван Митрофанович Луценко (1863–1919): український націєтворець / Тарас Вінцовський, Олександр Музичко. — К.: Гамазин, 2013. — 352 с.

3. Одесский листок. — 1918. — 12 декабря (29 ноября).
4. Тинченко Ярослав. Офіцерський корпус армії Української Народної Республіки (1917–1921). — К.: Темпора, 2007. — Кн. 1. — 535 с.
5. Одесские новости. — 1918. — 13 декабря (30 ноября).
6. Мельтюхов М. И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами (1917–1940 гг.) — М.: Вече, 2010. — 464 с.
7. Одесский листок. — 1918. — 10 декабря (27 ноября).
8. Одесский листок. — 1918. — 11 декабря (28 ноября).
9. Одесские новости. — 1918. — 14 (1) декабря.

Анотації

Шишко А. Г. Восстановление власти Директории УНР в Одессе.

В статье рассматривается процесс занятия без боя Одессы республиканскими войсками в декабре 1918 г. после переговоров и подписания мирного соглашения между представителями Директории УНР и правительства гетмана П. Скоропадского. Следствием чего стало восстановление гражданских и военных органов власти Директории УНР в городе. Определяются позиции органов власти УНР и французского командования по поводу занятия Одессы войсками УНР.

Ключевые слова: УНР, Директория, Антанта, гетман, восстание, армия, переговоры, власть, консул, воззвание, правопорядок.

Shyshko O. G. Restoration of power of Ukrainian People's Republic Directory in Odesa.

The article deals with the process of capturing Odesa without any fight by the republican forces in December 1918 after the negotiations and signing of peace agreement between the representatives of the UPR Directory and government of hetman Skoropadsky. Its consequence was the restoration of civilian and military bodies of governance of the UPR Directory in the city. The attitude of UPR governmental bodies and French headquarters toward capture of Odesa are also defined.

Key words: Ukrainian People's Republic, Directory, Entente, Hetman, rebellion, army, talks, power, consul, appeal, law and order.

Надійшла до редакції 01 червня 2013 р.

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 39;572.9

Г. В. Бабійчук

ПАМ'ЯТКИ ІСТОРИЧНОГО ТА АРХЕОЛОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА НА МИКОЛАЇВЩИНІ

У статті розповідається про миколаївські підземелля, які стали історичними та археологічними пам'ятками краєзнавства, крізь призму людини, як творця наземної та підземної історії і дослідника підземних пустот Миколаївщини.

Ключові слова: пам'ятки, історичне краєзнавство Миколаївщини, підземелля, катакомби, тунелі.

В еру цифрових технологій ХХІ ст. особливого значення набувають питання генези національної краєзнавчої історіографії, де об'єднуючим її компонентом є вся інформація, що стосується однієї місцевості — Миколаївського регіону з його наземною та підземною історією. Миколаївські катакомби, як і все, що лежить на кордоні буденного і невідомого, одночасно вселяють інтерес і підсвідомий страх стати об'єктом міфотворчості, а разом з цим набувають особливої актуальності.

Мета дослідження передбачає висвітлення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між наземною та підземною історією розвитку Миколаївщини крізь призму людини як творця історії краю та дослідника підземних порожнин, що стали історичними та археологічними пам'ятками краєзнавства.

Об'єктом дослідження є миколаївські підземелля, які як утворювалися природньо, так і створені штучно, в результаті діяльності людини. Вони також могли служити людині при-тулком, будинком або храмом, чи використовуватися в господарстві тощо.

Предметом дослідження стали архівні та історіографічні джерела, публіцистичні видання, історичні реальні факти